

Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten, herausgegeben von Heinz-Josef Fabry, Ulrich Dahmen, t. 1, Kohlhammer, Stuttgart 2011, XXIV + 1096 [556] s.

Od kilku miesięcy wszyscy zainteresowani historiografią i teologią biblijną mają możliwość korzystania z cennej publikacji w postaci *Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten* (Słownika teologicznego do tekstów qumrańskich). Redaktorem naczelnym słownika opublikowanego nakładem Wilhelm Kohlhammer Verlag jest prof. Heinz-Josef Fabry, pracownik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Fryderyka Wilhelma w Bonn oraz prof. Ulrich Dahmen z Instytutu Teologii Katolickiej Uniwersytetu Alberta-Ludwika w Siegen.

Końcowe lata ubiegłego wieku, naznaczone rekonstrukcją, odczytaniem i publikacją wszystkich tekstów znad Morza Martwego, otworzyły drogę najpierw do opracowania konkordancji do pism wspólnoty z Qumran¹, a nieco później – konkordancji do qumrańskich tekstów biblijnych². Zaowocowało to wzmożonymi badaniami dokumentów i lepszym poznaniem życia i tradycji esseńczyków. To z kolei umożliwiło w 2007 roku rozpoczęcie prac nad *Słownikiem teologicznym do tekstów qumrańskich*, którego celem jest przedstawienie poglądów teologicznych starożytnej wspólnoty znad Morza Martwego. Na zaprezentowane w pierwszym tomie słownika hasła (jest ich w sumie 254: od 'āb do hātām) złożyły się specjalistyczne badania 107 fachowców. Reprezentują oni niemalże wszystkie najważniejsze ośrodki naukowe świata: od Kanady (uniwersytety w Toronto, Hamilton, Langley, Montrealu, Quebec i Wolfville) po Australię (Perth) i od Filipin po Stany Zjednoczone (Atlanta, Austin, Azusa, Cedar Falls, Chapel Hill, Denver, Fayette, Minnesota, New Haven, Notre Dame, Nowy Jork, Oakland, Pasadena, Portland, Princeton, Provo, Saint Paul, San Diego, Steubenville, Tallahassee, Waco i Williamsburg). Z Europy największy wkład w opracowanie haseł mają specjaliści ze środowisk naukowych Niemiec (uniwersytety w Berlinie, Bochum, Bonn, Greiswaldzie, Koblenz-Landau, Marburgu, Monachium, Münster, Rostocku i Tybindze). Do prac włączyli się także naukowcy działający w Wielkiej Brytanii (Birmingham, Manchester, Cambridge i Londyn), Francji (EPHE-Sorbona i Angers) i Holandii (Leiden, Tilburg, Groningen). Nie zabrakło też wkładu specjalistów z uniwersytetów izraelskich (Hajfa, Jeruzalem, Tel Aviv) i włoskich (Rzym, Siena, Turyn). Tę imponującą listę zamykają ośrodki naukowe Austrii (Wiedeń,

¹ *Dead Sea Scrolls Concordance*, t. 1: *The Non-Biblical Texts from Qumran*, by M. G. Abegg, Jr. with J. E. Bowley & E. M. Cook & in consultation with E. Tov, Leiden-Boston 2003.

² *Dead Sea Scrolls Concordance*, t. 3: *Biblical text from Qumran and Other Sites*, by M. G. Abegg, Jr. with J. E. Bowley & E. M. Cook & in consultation with E. Tov, E. C. Ulrich, Leiden-Boston 2010.

Innsbruck) i Belgii (Leuven) oraz Europy Północnej: Norwegii (Oslo), Danii (Kopenhaga), Finlandii (Helsinki) i Szwecji (Uppsala).

Teksty wspólnoty z Qumran, które sporządzane były pomiędzy pismami Starego i Nowego Testamentu (IV wiek przed Chrystusem – I wiek po Chrystusie), pozostawały w bezpośrednim związku z literaturą innych grup religijnych okresu międzytestamentalnego i przygotowały grunt pod wczesne chrześcijaństwo i ruchy apokaliptyczne. Określenie dokładnej relacji, jaka istniała pomiędzy reprezentantami tych społeczności, a zwłaszcza wzajemnych uwarunkowań i wpływów teologicznych możliwe jest jedynie poprzez szczegółową analizę leksemów stanowiących budulec pism. Na dany leksem składa się bowiem nie tylko znaczenie leksykalne słowa i zespół wszystkich jego funkcji gramatycznych, ale także formy językowe reprezentujące leksem i jego funkcje w tekście. Autorzy poszczególnych opracowań *Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten* przedstawiają więc walory semantyczne słów, ukazując ewolucję języka hebrajskiego, wpływy aramejskie, greckie i perskie oraz sukcesywne powiększanie pola semantycznego poszczególnych wyrazów. Słownik pozwala dostrzec różnorodność i złożoność judaizmu przełomu czasów, niesie pomoc w etymologicznym i semantycznym rozumieniu Biblii hebrajskiej, zwłaszcza wpływów, jakie mogły wywrzeć na jej ostateczny kształt pisma qumrańskie. Publikacja jeszcze bardziej poszerza naszą wiedzę o wspólnocie z Qumran w zakresie takich ważnych myśli teologicznych, jak np. zmartwychwstanie, mesjanizm, apokaliptyka, eklezjologia itp.

Struktura poszczególnych artykułów przypomina tę, którą znamy z *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament* przygotowanego również pod redakcją prof. Heinza Josefa Fabry'ego³. Chociaż w odniesieniu do tekstów z Qumran – ze zrozumiałych względów – nie udało się do każdego z haseł zawartych w *Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten* zastosować tych samych reguł, co w *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, to jednak zainteresowany (1) znajdzie w słowniku informacje o liczbie, randze, przeznaczeniu i funkcji dokumentów, w których występuje dany termin; (2) zapozna się z historią ważniejszych pism; (3) dowie się, ile razy dane słowo występuje w odnalezionych dokumentach i jaka jest jego relacja (zgodność lub odmienność) do analogicznych terminów w Biblii hebrajskiej; ponadto (4) pozna faktyczne znaczenie świeckie, religijne i teologiczne danego słowa, a także jego synonimy i antonimy; (5) odnajdzie informacje dotyczące stosunku „terminu qumrańskiego” do jego odpowiednika w LXX; (6) a także związki z literaturą apokryficzną i pismami starożytnych historyków; oraz (7) odniesienia do literatury rabinicznej i pism Nowego Testamentu.

Theologisches Wörterbuch zu den Qumrantexten jest cennym owocem ponad sześćdziesięciu lat badań nad tekstami qumrańskimi. Wartość słownika widoczna jest zarówno w rzetelnej analizie tekstów źródłowych, jak i w szerokim przeglądzie związanych z poszczególnymi zagadnieniami światowych publikacji naukowych. Każde z haseł zaopatrzone zostało bowiem we właściwą bibliografię związaną z podejmowanymi zagadnieniami. Dużą zaletą jest również czytelność prezentacji oraz zestawienie słów kluczowych (niemieckich) pojawiających się w tekście.

³ *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, in Verbindung mit G. W. Anderson [i in.] hrsg. von G. J. Botterweck und H. Ringgren, t. 1–10, Stuttgart 1970–2001.

Po ogólnych opracowaniach tekstów qumrańskich często powierzchownych i nie zawsze szczęśliwych, słownik, którego kolejny tom (drugi z zapowiadanych trzech) ukaże się pod koniec 2012 roku (terminy z zakresu *tet-samech*), z pewnością pozwoli nam dokładniej poznać duchowy świat okresu międzytestamentowego, lepiej zrozumieć idee i myśli ksiąg Starego Testamentu, a także nurty teologiczne z początków literatury żydowskiej oraz zagadnienia leżące na pograniczu judaizmu i hellenizmu, jak i te, które tworzyły podwaliny Nowego Testamentu i teologię wczesnego Kościoła. Można się spodziewać, że takie gruntowne i całościowe ujęcie teologii wspólnoty qumrańskiej otworzy nowy etap w studiach nad zagadnieniami związanymi z historią biblijną i Pismem Świętym.

Warszawa-Gniezno

KS. MIROSLAW JASINSKI